

Анісімова О.Е. Розвиток пізнавальної мотивації дітей дошкільного віку засобами творчих ігор // Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в Умовах розбудови Нової української школи [збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції]. – Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. – С. 140-143

УДК 373.21.

Анісімова О.Е.
доцент кафедри педагогіки дошкільної та
початкової освіти
Херсонський державний університет

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТВОРЧИХ ІГОР

Становлення мотиваційної сфери дитини дошкільного віку є важливим завданням психології та педагогіки розвитку. Мотивація визначає спрямованість особистості та прагнення до діяльності. Відсутність мотивації до пізнання – суттєва проблема, з якою доводиться рахуватися фахівцям галузі освіти.

Пізнавальна активність як один з найважливіших чинників навчання постійно привертає увагу дослідників та науковців, оскільки ефективна взаємодія людини з оточуючим світом можлива лише завдяки її активній діяльності.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що дитина повинна мати уявлення про пізнавальну активність у власному розвитку, цікавитися особливостями свого сприймання, пам'яті, мислення; володіти початковими формами дослідництва, експериментування, елементарно вивчати навколишній світ [1]. У цьому документі дитина розглядається як активна творча особистість, а пізнавальна активність є однією з рис особистості. Старший дошкільний вік – початковий період усвідомлення дитиною самого себе, мотивів та потреб у світі людських стосунків, прагнення до пізнання, до самостійних розумових зусиль. З'являється потреба дослідити закономірності формування та розвитку пізнавальної мотивації.

Л. Божович пропонує пізнавальну мотивацію розглядати як внутрішню

мотивацію діяльності, що не залежить від зовнішніх факторів, тобто від практичної користі або нагороди. Пізнавальна мотивація спонукає до відповідної діяльності, тобто стимулює цілеспрямованість, ініціативність, самостійність у вирішенні пізнавальної задачі. З'являються специфічні пізнавальні емоції – задоволення від розумових зусиль та отриманих вражень, зацікавленість у певній діяльності [3, с.46].

Серед умов, що сприяють розвитку пізнавальної мотивації, більшість науковців визначають гру та спілкування з дорослими. Дорослий не тільки пропонує дитині засоби та способи пізнавальної діяльності, тобто розвиває пізнавальні здібності, а ще й транслює своє ставлення до цієї діяльності. Дитина має можливість обрати завдання відповідного рівня складності, звернутися за допомогою, виправити помилки. Головним є те, що дорослий вказує сенс нової для дитини пізнавальної діяльності, допомагає утримати мотивацію.

Гра є провідним видом діяльності дитини дошкільного віку, в ній органічно формуються якості, властивості, мотиви особистості, складається особистісний та діяльнісний досвід. Ігрова діяльність впливає на розвиток усіх психічних процесів дитини: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, увага, уява тощо. У грі формуються морально-етичні поняття, складаються перші уявлення про світ. Гра впливає на зміст і форми засвоєння стосунків між дорослими [4, с.108].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження гри характеризуються зближенням поглядів на неї як на провідну діяльність дітей дошкільного віку, аналізом її виховних можливостей і засобів їх актуалізації. На цих проблемах зосереджувався Л. Виготський і вчені, які репрезентують його школу (О.Запорожець, Д.Ельконін, О.Усова та ін.). Вони переконували, що розвивальний потенціал гри може бути реалізованим тільки за умови спрямування її дорослими.

Останнім часом дослідники (Н. Михайленко, Н. Короткова) виявляють зацікавленість не так феноменом гри, як сутністю, структурою, динамікою стосунків, що в ній складаються. Цей напрям наближений до сучасних концепцій дошкільного виховання, що розглядають гру як джерело формування особистості.

Сучасні українські науковці (Л. Артемова, Г. Григоренко, К. Щербакова та

ін.) досліджують формування суспільної спрямованості дитини дошкільного віку у грі, розвиток моральних стосунків у творчих іграх тощо. За їхніми твердженнями, гра містить більші можливості для формування особистості дошкільників, ніж будь-яка інша діяльність, оскільки мотиви її мають велику спонукальну силу і дітям зрозуміле співвідношення мотиву і мети гри [6, с. 313].

Особливий вплив на розвиток дитини має творча гра, тобто гра, яку придумує сама дитина. Такий тип ігор характеризується яскраво вираженим самодіяльним і творчим характером. У творчих іграх діти відображують свої враження від пізнання оточуючого світу. Творчі ігри можна розділити на дві підгрупи: творчі ігри на основі готових сюжетів та ігри, сюжети яких діти придумують самостійно.

До першої групи відносяться ігри наслідувальні, що ґрунтуються на повторенні сюжету мультфільму, казки або ж копіюють дії дорослого. За визначення Л.Виготського – це «гра – спогад», у якій дитина відображує дії дорослого, відтворюючи їх по пам'яті, та гра-драматизація на основі літературного сюжету.

Друга група: ігри за сюжетами, самостійно вигаданими дітьми.

Особливе значення мають ігри-проекти, коли в ігровий процес включаються інші види діяльності (конструювання, малювання, виготовлення атрибутів тощо). Такі ігри захоплюють дітей старшого дошкільного віку, адже для них має значення не лише процес, а й результат діяльності. Імпровізовані ігри-фантазування дають змогу дітям реалізувати себе і як автора задуму, і як виконавця певної ролі, і як глядача. За думкою Л.Виготського, А. Леонтьєва, у такій діяльності відбувається зміщення мотиву з процесу на результат [3, с. 245].

Дослідження показують, що діти, які граються у творчі ігри, мотивовані на креативні результати. Під час дослідження дивергентного мислення, тобто показ альтернативного використання знайомих предметів, вони демонструють більше різних нових способів їх застосування. Такі діти мають кращу пам'ять, більш ефективні у розв'язанні проблем та нестандартних життєвих ситуаціях. Ще одним важливим показником є те, що діти, які регулярно задіяні у творчі ігри, мають нижчий рівень тривожності та занепокоєння.

На думку молекулярного біолога-еволюціоніста Джона Медіна, який досліджує проблематику розвитку мозку, пізнавальна активність розвивається саме у грі, що має когнітивну спрямованість. Науковець переконує, що дитина має бути задіяною у творчі ігри кілька годин на день [5, с. 147].

Л.Виготський свого часу досліджував специфіку дитячих творчих ігор і дійшов висновку, що здатність малюків віком до п'яти років залучатися до уявної діяльності дасть кращі показники у розвитку пізнавальної мотивації та академічних навчальних успіхів. Така діяльність, на думку вченого, дає змогу дітям навчитися регулювати свою соціальну поведінку. Він трактував творчі ігри як одну із найбільш суттєвих для розвитку свідомості моделей поведінки, з якою стикаються діти [3, с. 255].

Слід звернути увагу на обов'язкові умови розвитку пізнавальної мотивації засобами творчої гри. Мова йде не про формат гри «роби-що-хочеш». Д. Медіна звертає увагу дорослих на те, що не слід керуватися лише «моделлю невтручання». Помилковим є переконання, що діти народжуються з яскравою, чудово сформованою уявою і безпомилковим інстинктом створювати уявні світи. Науковець наголошує, що діти «...звичайно ж винахідливі та допитливі, але більшість з них не мають всіх ключів від відмикання власного потенціалу, тому вони потребують обов'язкової допомоги дорослих...» [5, с. 147].

Виокремимо три найактуальніші компоненти педагогічного керівництва творчими іграми. Розпочати із вказівки на зміст гри. Щоб досягти творчої реалізації задуму, дитині треба допомогти визначити конкретні дії. Наприклад, слід розпочинати творчу гру із настанови: «Ми будемо подорожувати на повітряній кулі, для цього треба...», «Ми з ляльками йдемо у салон краси, щоб там...».

Наступним кроком буде фантазування щодо процесу та результату гри. Можна назвати цю техніку «уявна ігрова практика», коли діти отримують допоміжні вказівки про механізм уяви. Наприклад, «Я уявляю, що моїй ляльці будуть робити зачіску, а твоїй?», «Наш чарівний острів знаходиться дуже далеко, як нам туди дістатися?» Після того, як дитина пропонує свої творчі розробки, вони аналізуються, це дає змогу скоректувати шляхи досягнення мети.

Вимогою для розгортання творчої гри, що розвиває пізнавальну мотивацію, буде створення ігрового середовища. Наступним кроком є застосування у творчій грі декорацій, костюмів, ігрових матеріалів, наочності, іграшок, предметів-замінників тощо.

Такий формат організації ігор відкриває простір для дитячої взаємодії, для комбінації ситуацій, сприятливих для розвитку індивідуальної уяви та творчості. Емоційна регуляція у майбутньому призведе до кращих когнітивних результатів, що у свою чергу позитивно вплине на пізнавальну активність.

Цінність творчих ігор полягає ще і у тому, що діти вирішують ігрові та розумові задачі, запропоновані їм у привабливій формі. Малюки самі знаходять рішення, долають певні труднощі. Дитина сприймає розумове завдання, як практичне, ігрове. Це також суттєво підвищує пізнавальну мотивацію.

Керівництво іграми дітей дорослим відображається на цілеспрямованості та емоційному залученні дитини у діяльність. Проте ініціативність у ситуації спільних дій дітей виявлять навіть вищою. Коли діти працюють або граються разом, вони більш емоційно занурюються у цей процес. Має місце феномен «емоційного зараження» один від одного.

Педагогічне керівництво іграми дітей передбачає необхідність урахувати основні вікові та індивідуальні особливості їхнього розвитку. Без знань внутрішніх законів розвитку гри як діяльності намагання управляти нею можуть бути неефективними або ж взагалі зруйнувати її. Саме за участі дорослого, з його допомогою утримується увага дитини на пізнавальній діяльності, пробуджується самостійність та ініціативність. Під час організації та проведення творчих ігор важливе значення має стиль спілкування дорослого, методи керівництва, особиста емоційність та зацікавленість педагога процесом та результатом гри [6, с. 355].

Отже, творча гра, за умови організації на окремих етапах, сприяє розвитку пізнавальної мотивації. У взаємодії з дітьми дорослі повинні приділяти особливу увагу саме особистісним аспектам пізнавального розвитку дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: А.М. Богуш // Вихователь – методист дошкільного закладу. Спецвипуск. - К.: МЦФЕР освіта, 2012. – С. 4-30.
2. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребёнка: Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович, Л.Г.Благонадёжина. - М., 1979. - 352 с.
3. Выготский Л.С. Проблема возраста / Л.С. Выготский // Собр. соч. : в 6 т. – М. : Педагогика, 1984. – Т.4. - С. 244-268.
4. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р., Педагогіка українського дошкілля: У 3-х частинах. – Ч.2: Навч. посібник - К.:Видавничий Дім «Слово», 2010. – 360 с.
5. Медіна Джон. Правила розвитку мозку дитини. Як виховати розумну та щасливу дитину від народження до п'яти років / Джон Медіна ; пер. з англ. Тетяни Рабчак. – 2-ге вид., випр.. – К. : Наш Формат, 2016. – 320 с.
6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник / Т.І.Поніманська. 2-ге вид., доповн. – К.: Академвидав, 2013. – 464 с. - (серія «Альма-матер»).